

ראשית הלשון האנושית

על פי עדות הלשון העברית

(הרצאת א. בן ייחודה

בישיבת הועד כ"ז מבת תר"פ

בקצת הוספות והרחבת דברים)

חברים נכבדים!

המחקר הזה, שארצה לפניכם הפעם, אעפ"י שנושאו הוא קצת רחוק מעצם עבודת הועד, מכל מקום אינו סחוף לגבולה, ולפי דעתי, מחקרים עיוניים גם בטבע הלשון האנושית בכלל ודרכי התהוותה והשתלמותה היא יביאו תועלת רבה גם לעבודת הועד והאיר יאירו את עינינו בשאלות רבות, שכל כך תדיר על הועד לעסוק בהן.

ראשית הדבור האנושי, ראשית הלשון, ראשית זו המכונה הנפלאה שחיא הכשירה את האדם להיות האדם הזה ובלעדה בודאי לא היה יכול לעלות עד המדרגה, שהוא עומד עליה בסולם היצורים, — ראשית זה הדבר היתה מעולם חידה עמוקה בעיני האדם בעצמו ובקש למצא לה תשובה; ואתם יודעים מה ענתה המחשבה היהודית בראשיתה על זה. בעצם ספור יצירת האדם שכתורה לא נאמר בפרוש איך נהיה האדם למדבר, אך הרשם הכללי מכל זה הספור הוא, שהלשון היא מתנת אלהים לאדם. אונקלוס תרגם את הכתוב "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה": "ונפח באנפוהי נשמת' דחיי וחות באדם לרוח ממללא". זה רוח ממללא, זו הנפש המדברת, היתה בעיני האדם מעולם הסגולה היותר מצינת אותו משאר בעלי חיים. לא הנפש המחשבת, שהרי כשאתה מחבונן לבעלי חיים אפילו היותר שפלים על כרחך אתה צריך להודות, כי גם להם יש כח המחשבה. כשאתה רואה תולעת ווחלת, ופתאם, כשהיא רואה מרחוק דבר קטן על דרכה, עומדת רגע ונומה אחר כך הצדה ימינה או שמאלה ומוסיפה

לזחל ועוברת בשלום מסביב להמכשול שהיה על דרכה — אינך יכול לא לראות במעשה זה מחשבה שכלית, שאין בינת ובין המחשבה האנושית אלא הבדל של כמות בלבד. הפלוסוף הגרמני ליבניץ לא בלבד שהחליט שיש גם לבעלי חיים השפלים נפש אלא שאמר, כגרמני, שיש להם גם השארת הנפש, שזו הנפש היא נצחית כמו נפש האדם, כמו שכבר קדמיהו בזה הפלוסוף היהודי קהלת בשאלתו: מי יודע אם נפש הכהמה יורדת היא לכוטה. וכבר קבעו החכמים הקדמונים להאדם, בארבעת חסונים שחלקו את המציאות בלח, את הכנוי קדגר: דומם, צומח, חי, מדבר. וכך אמר רמב"ם כפרוש במורה נבוכים (מאמר ג', פרק ט') וז"ל: „אדיא הדיא אלנטק כאללסאן חו מן כואץ אללנסאן ונעמה אנעם בהא עליה ומין בהא", — ובעברית: „שזה הדבור בלשון הוא ססגולת בני אדם וטובה גמלה השם לאדם להבדילו בה משאר בע"ח" (תרגום ר"ס חזן סבן).

בכת פתר, איפוא, הרוח הקדום היהודי את חידת הלשון האנושית: זו היתה יצירה אלהית באדם מראשיתו, ומיד אנו שמעים אותו מדבר בלשון שלמה בתכלית השלמות, וכל הארץ היתה „שפה אחת ודברים אחדים". אך כאשר זחה דעתם של בני אדם עליהם ויזמו לכנות מגדל וראשו בשמים, הפר אלהים את מומתם ובלל את שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו, ואז נפרדו הגויים ללשונותם בארצותם.

אינני בקי ביותר בהגדות שאר אמות העולם, ואינני יודע אם יש להם הגדה על דבר ראשית הלשון. גם ההגדה היוונית אינה אמרת לנו, כגרמני, כלום על אדות שאלה זו. אבל הרוח היווני מצא לו במתחה דרך יותר נאה לפתר חידות העולם, הוא דרך המחקר השכלי, ומיד התחיל לחקור בטבע הלשון. — ובוה, צריך להעיר דרך אנב, התכוונו היוונים רק להלשון האחת האמתית, היא היוונית, כי שאר הלשונות היו בעיניהם „ברבריות" שאין להשגיח בהן, — וגדולי חכמי יון נחלקו בזה לשתיים: קצתם (בית הירקליטוס) אמרו, כי תמלים הם *λέξεις*, טבעיות, לאמר, שיש יחס טבעי הכרחי, בין המלה והדבר שהמלה מרמזת עליה, וקצתם (בית דימוקריטוס) החליטו, כי המלים הן *ῥήματα*, מסכמות, שהנחו על פי הסכמה פשוטת של בני אדם, מחלוקת זו בטבע הלשון לא פסקה מבתי מדרשיהם של חכמי יון גם בימיהם של אפלטון ואריסטו. אפלטון, לפי

רוחו, נטה יותר להדעה, כי הלשון היא טבעית, ואריסטו, שהוא הסתכל בדברים יותר לפי מה שהם במציאות, גזר כי הלשונות הן מסכמות. אך יותר מכל אלה התקרבו לעצם השאלה בדבר ראשית הלשון אפיקורוס ותלמידיו, הם אמרו: הלשון היא φύσις, לא ἔκστασις, אבל הטבע, שחוליד את הדבור האנושי, אינו טבע חיצוני, אלא טבע האדם. צרופי הקולות, שאותו העצם סבנה בהם בלשונות מתחלפות, נולדו בכח המסכמות המתחלפות, שהמדברים נמצאים בהן, והם מתהווים בפעולות מונח האויר ותנאי החיים וטיב המדברים ואיכותם, כמו הנעיה לפרת והפעיה לשת. האדם, אמנם, יוצר בעצמו את הלשון, אך לא על פי רצונו הפשוט ובכונה, אלא בכח טבעי, המכה בו ומכריחו לדבר.

וכשפשטה „חכמת יוון“ גם בקרב חכמי ישראל התחילה בת קול מאלה שתי הדעות בטבע הלשון להשמע אף מבתי מדרשיהם. רבם הסכימו בעצם הדבר, כי הלשונות הן מסכמות, אך קצתם חבדילו בין לשונות אמות העולם והלשון העברית. ר' יהודה הלוי כנה את לשוננו „אלמכ'לוקח“, הברואה, (כחרי, כ' ע"ב). ואמר (פס. ד' כ"ה): לכן אללגאת ואלכ'טוט תתפאצ'ל מנהא מא אסמאתא שדידה אלטטאבקה למסמיאתהא ומנהא בעידה ואללגה אלא לאתיה אלמכ'תרעה אלתי לקנהא אללה אדם ואלקאהא עלי לסאנה ופי כ'טרת הי לא מחאלה אכמל אללגאת ואשדהא מטאבקה למסמיאתהא וכמא קאל וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו יעני אנה יסתחק ד'לך אלסם ויטאבקה וינכי ען טביעתה. — ובעבר'; אך הלשונות והמכתבים יש לקצתם יחרון על קצתם, מהם מה ששמותם נאותים הרבה לחמכונים בהם ומהם רחוקים, והלשון האלהית הברואה, אשר השפיעה והטביעה אלהים בנפשו של אדם לדעתה ושמה על לשונו ובמחשבו, היא בודאי השלמה בלשונות והיותר מתאימה לחמכונים בה, כמו שנאמר וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. ר"ל שהוא ראוי לשם החוה ומתאים לו ומורה על טבעו. הרמב"ם, אעפ"י שראה בעצם הדבור יצירה מיוחדת, אלהית, בהאדם, כמו שראינו מדבריו שהובאו למעלה, אמר: וממא יג'ב אין תעלמח ותתנבה עליה קולה ויקרא האדם שמות וגו' אעלמנא אין אללגאת אצטלאחיה לא טביעיה כמא קד ט'ן ד'לך — ובעבר'; וממה שצריך שתדעו ותתעורר עליו אמרו ויקרא האדם שמות וגו', למדנו,

שחלשונות הסכמיות לא טבעיות כמו שכבר חשבו זה (מ"ג ז' ל').
 וכעין זה גם בפרושו להמשנה. ובך רש"ט פלקיירא, בספרו תיפה
 "ראשית חכמה" אמר: "וכבר התבאר ממה שזכרתי, כי הלשונות הן
 בהסכמת בני-אדם כמו שאמר הכתוב ויקרא האדם שמות. והורה כי
 השמות הם כפי מה שקרא הוא ואין הלשון בטבע, כמו שחשבו
 אנשים". והפשרה בין שתי אלה הדעות באר יפז ר"י אברבנאל,
 בפרושו לפסוק וכל אשר יקרא לו האדם וגו', אמר: אבל היותר
 נכון לומר הוא, שהקב"ה ברא הלשון והנביל סדורה מסכימים לטבעי הדברים
 ולידיעה האלהית בהם וכאשר יצר את האדם בצלמו הנה כמו שהשפיע
 בו הדעות האמתיות האלהיות מבלי למוד וחקירה ותפוש כלל, ככה
 השפיע והטביע בנפשו שרשי הלשון והיא תסכמת בטבע לאותן ידיעות
 אמתיות אלהיות ולנמצאים בעצמם ונתן באדם כח טבעי להורות על
 כל נמצאות העולם הרשומים בנפשו בקולות ומלות הרשומים בנפשו
 בטבע כדי שמכל צד תסכים לשון האדם לחכמתו יתברך ושניהם
 יסכימו לטבע הנמצאים כלם. ומלבד זה דבר עמו הקב"ה באותו
 הלשון, והשמיע לאזניו קול נברא מוחש מגיע אליו, והוא מפני שהיה
 לו כבר הלשון בטבע מוטבע הבין לשון האל ודבריו ונתלמד מהם לדבר
 בלשונו באופן שהיו הדבורים האלהיים שדבר אתו מוציאים אותו מן
 הכח אל הפעל כי כמו שעם היות החכמה אמתית טבעית באדם
 בכח כבר תניע לו בפעל ע"ד הלמוד וההערה מהתלמד, ככה הלשון
 הזאת בהיותה מתחלת הבריאה מוטבעת באדם מהש"י הנה הגיעה
 אליו בפעל ע"ד הלמוד בדברו אליו יתברך ראשונה, כי מאותו הדבור
 האלהי ששמע לקח האדם דרכי הלשון וסדריה והוכן לאדם אחר כך
 וברצונו והיה א"כ מציאות זאת הלשון באדם בכח ובפעל מהאל
 יתברך וצדקו אמרו (של ר"י הלוי), שהיה הלשון נברא מסנו ושתוא
 למדו לאדם בדברו אתו, אבל לא יצדק אם נאמר, שלמדו יתברך ע"ד
 ההסכמה וההנחה לאמר: לזה קרא כך וזה קרא כך בפרטיות,
 ויצדק ג"כ אמרית שאדם הראשון פעל הלשון מאליו לפי שהמציאו
 מבחו שהטביע בו בוראו וחוציאו לפעל בהשמיעו לו קול האלהי
 בדבור וקול מוחש, אבל לא יצדק אם נאמר, שאדם הראשון הניחו
 כפי רצונו והסכמתו, כמו שהמציאו האומות בארצותם שאר הלשונות
 תסכמיות מבלי שיהי' להם סדר האותות טבעי עם הדברים הנמצאים

חידועות האמתיות, עכ"ל.

מאות ומאות בשנים עברו אחר כך ופתרון החידה של ראשית הלשון לא היה כמעט במקומה, עד שעלתה עמוד השחר של הומן החדש, עם תגבורת החקירה המדעית הכללית לכשה גם חכמת הלשון צורה חדשה ונוצרה חכמה כמעט חדשה מעקרה, חכמת השקאה הלשונית. ובין השאלות הרבות של זו החכמה תפסה שאלת ראשית הלשון מקום בראש, וחכמים רבים, שבתוכם עומדים בשורה ראשונה גם אחדים מבני עמנו, וכראש החכם המפורסם שתינתל, ירדו לעמקה של שאלה זו, וסבעד לתחרים, שפתחה החקירה המדעית של זמננו בטבע הלשוניות והשתלשלותן ודרכי חייתן והשתנות צורותיהן. בקשו החכמים האלה להציץ עד האדם הקדמון ולהקשיב את ראשית דבורו. ואחרי סברות מספרות מתחלפות הניעו כמעט כל החכמים בימינו לידי מסקנה, כי מלבד מלות הקריאה והקוי הקולות הטבעיים, עקר ראשית הלשון — לא עצם כה הדבור בחתוך אותיות, שאינו יותר תמוה משאר הכחות המכניים של בעלי-החיים, אלא הלשון בתור מתרגמת המחשבה ושליחה אל הזולת, — היו המחוניים, ר"ל תנועות האברים, בפרט אצבעות הידים, כמו התנועות שמשמשים בהן האלמים.

אחד מהיותר בני ססך בחכמי זמננו בחכמת הלשוניות, הוא ד"ר ויטני (W. D. Whitney), כתב בענין זה הדברים האלה לאמר:

It is altogether probable, that gesture at first perform the principal part, even to such extend, that the earliest human Language may be said to have been a Language of gesture signs (Enc. Brit., Art. Philologie).

(וקרוב מאד הדבר, שהמחונ היה בתחלה חתלק העקרי (של הלשון אצל האדם הקדמון) אפילו במדה שאפשר לאמר שהלשון האנושית הקדמונית היתה לשון של מחונים).

החכם האנגלי פרופ' א' ה' סייס (A. H. Sayce) בספרו Science of Language (שנת 1900) אמר: Gestures bridge over the gulf which separates inarticulate from articulate speech. The origine of Language, than, is to be sought in

gesture, onomatopoeia and interjection (I, 105)

(המחוגים הם נשר מתוח מעל להתחום המבדילה בין הדבור בלי התוך-קולות ובין הדבור בתוך-קולות. ולכן צריך לחפש את ראשית הלשון במחוגים, חקוי קולות וקולות קריאה).

בין גדולי החכמים בדורנו, שיותר מוולתו הרחיב את החקירה במהות הלשון וטבעה ויחבר בשאלה זו ספר גדול באמת, רב הכמות (שני כרכים, כשבע מאות עמוד הדרך) וגם רב האיכות, — הוא החכם הגרמני ו' ו' נדט (W. Wundt), קבע בספרו זה Die Sprache (1900) פרק גדול בעל יותר ממאה עמוד ביחוד לחקירת לשון המחוגים, שהיא נהוגה גם עתה בין קצת אנשים, כמו האלמים וחברי קצת חברות נסתרות וכיוצא בהם. וכבר שבח את הפרק הזה החכם החולגני פרופ' י' ו' ג' ו' ג' ו' ג' Prof. J. Van Ginneken, בספרו Principes de Linguistique psychologique (עמ' 580) ואמר:

Un des chapitres le mieux réussis du grand ouvrage de Wundt c'est certainement le second chapitre : Die Geberdesprache (אחד הפרקים, שעלו יותר יפה בספרו הגדול של ונדט, הוא, בלי ספק, הפרק השני: לשון המחוגים).

ואת הפרק היפה הזה קים ונדט בדברים האלה לאמר:

... So kann man dadurch wohl zu der von manchen Anthropologen ausgesprochenen Vermuthung geführt werden, dass die Geberdesprache sei die eigentliche Ursprache und sie sei, als das natürlichere Hilfsmittel der Mitteilung, der Lautsprache vorausgegangen (דף 144)

(על פי כל האמור אפשר להניע לידי השערת קצת החוקרים בחכמת האדם, כי לשון המחוגים היא הלשון הקדמונית באמת, וכי בחיזתה אמצעי יותר טבעי לאדם לשחק את זולתו במחשבתו, קדמה ללשון הקולות).

ותסכימו לזה גם שאר החוקרים תחדשים. החכם הגרמני ה' פו ל

(H. Paul) במסגרו 1:09 Prinzipien der Sprachgeschichte, אומר:

Wir werden uns überhaupt zu denken haben dass die Lautsprache sich in ihren Anfängen an der Hand der Geberdesprache entwickelt hat (עמ' 184)

(בכלל עלינו לחשב שהלשון הקולית התפתחה על ידי הלשון המחוגית).

זכך גם החכם ד' ל ב ר י ק (D e l b r ü c k, Hauptfragen).

* *
*

ראה ראינו איפוא הסכמת חכמי זמננו כי בראשית הלשון
האנושית היו המחוברים.

הסכמה זו היא המסקנה שהגיעו אליה החכמים על ידי
חקירותיהם העיוניות בטבע הלשונות וכמה שאנו רואים במציאות גם
עתה בין אנשים, שאינם שומעים איש לשון רעתו וברצונם לדבר
זה עם זה.

ואף על פי כן הלא אין זו אלא סברה, השערה, וכבר הוכיח
הנסיין, כי פעמים הסברות היותר הקשיות וההשערות היותר הגיוניות
אינן מתאמתות, מפני שנעלמה מעין החוקר נקודה דקה. כדי שתגיע
הסברה למדרגה של ודאות נצרכת עדות ממשית.

וגם בשאלת ראשית הלשון, המסקנה העיונית שהגיעו אליה
חכמי זמננו, הקרב לאותה המדרגה המבקשת של ודאות אם נמצא
לה עדות ממשית מתוך עצם הלשון.

כי כל לשון היא היכל מפואר בנוי לא כלו באבנים שלמות
שחצבו לה בונה הראשונים מעצם סלע מחצבתה, אלא גם מצורות
ושברי אבנים, שנצלו בה מפעולת השנויים והחליפות העוברות על
כל לשון בחייה. אלה הצורות והשברים שבתוך כל לשון ולשון הם
עדויות על מעמד אותה הלשון וצורתה בזמנים קדומים, והרבה גופי
הלכות בחכמת הלשונות בכלל ובכל לשון ולשון בפרט, למדו חכמים
סאלת הצורות ושברי אבני הבנין האלה.

האין בין אלה הצורות והשברים גם עדות מה לראשית הלשון
האנושית בכלל?

כמרמני, כי עד כה לא נשאלה שאלה זו, לפחות אני לא
מצאתיה בכל מחקרי החכמים בשאלת ראשית הלשון שקראתי. והנה,
אני אין חלקי אלא בחקר לשונות השמיות, וכין הרבה מסמונות,
שגגלו לי בחקירותי אלה, מצאתי גם מטמון זה, — עדות בשרה בענין
החידה הלשונית שאנו עוסקים בה עתה.

כבר העידה המסורה היהודית העתיקה, ותודו בה גם חכמי
הלשון, כי הלשונות השמיות הן בנות לשון אחת קדומה, שדברו
בני שם לפני "דור הפלגה", קודם שנפלגו המשפחות השמיות

„ללשונותן בארצותן לנוייהן". נבקשה איפא, מה היתה בזו הלשון השמית הקדומה המלה העקרית לעצם מושג הדבור. ופתו לנו גפנשים באחד החידות הלשוניות, שכבר התחבטו בה חכמים.

הכל יודעים, שאפילו בין הלשונות האחיות היותר קרובות ודומות זו לזו יש הבדל בהרכבה משניים שהם מורגמים בלשון אחת מן לא באותן המלים שהם מורגמים בהן בלשונות האחיות האחרות. והנה בשלום במשגים מאוחרים, שנקבעו להם מלים אחריות „דור זה פלגה". דבר טבעי הוא שלא נפלה הסכמה בין כל אלה הלשונות, אעפ"י שהן דומות זו לזו ברוח, בקביעת המלים לאלה המשניים, אבל במשגים קדומים, טבעיים, לכאורה צריך שתהיה הסכמה נאורה בין הלשונות האחיות בהמלים הקבועות להם באלה הלשונות. וכך הדבר באמת בחלק גדול של אלה המשניים כמו שמים, שמש, כוכבים, יום ולילה, ארץ, ים, נהר, ענן ומטה, ושמות קרבת המשפחה אב, אם, אח, אחות, בן, בת, ואברי חנוף: ראש, כתף, יד, כף, רגל, עין, פה, שפה, לשון, ירך, שתי, רחם. כל אלה המלים והרבה כיוצא בהן משתפות במעט בכל הלשונות השמיות. ואעפ"י כי יש משגים גם ממין הזה, שהם נקראים באחת הלשונות האלה לא כמו בלשונות האחיות זולתן, כמו בעברית אבן, ובערבית חגיר, קר בעברית גבול בערבית, וביוצא בהן. לא באן המקום להתפלפל בסבת דבר זה; לתכלית חקירתנו זו די לנו שנדע, כי כך הוא הדבר בכלל, וגם במשג הדבור אין הסכמה בין הלשונות השמיות בענין המלים שנקבעו לו בהן. בשני שרשים משתפות במעט כלן, והן: אמר, קול.

אבל גם בשמש שני אלה השרשים בעבר ובער' מתגלה לעינינו חזיון מענין מאד בטבע לשונות אחיות בשמירת המלים מלשון האם הקדומה, כי יש שהאחת שומרת מלה מהמלים במשג הקדומה והשניה במשמעות אחרת, קרובה פחות או יותר להמשמעות הקדומה, אך לא במשמעות, ששמשה בה מלה זו מתחלת יצירתה.

השורש אמר משמש בעברית במשמע' הוציא מפיו מלים, אך משמ' זו אינה קדומה, עקרית. בערבית משמש „אמר" במשמ' צווי, פקודה, רק בחתפ' (أمر وأمر) הוא משמש במשמ' דברו יחד, נועצו יחד; קשרו קשר. בעברית משמש פעל אמר במשמ' צווי רק מעט, וסוה

השם אמר: „ותגזר אמר ויקום לך“, ואולי גם אָסר: „אם תקח אָמְרִי ומצוֹתֵי חֲצֹפֶן אַחֶךָ“, „קח נא מפיו תורה ושים אמריו בלבך“—ובפרט השם מְאָמַר בזמן מאוחר: מאמר המלך, מאמר מרדכי, מאמר אסתר, וכבר אמרו חכמים, כי תחלת הפעל הוא הצווי, ולכן רגלים לדבר, כי עקר משמ' השרש אמר היה ענין הצווי, ותתרחב אח"כ בעבר' למשמ' האמירה בכלל.

ראינו איפוא, כי שרש זה נשמר במשמ' הקדומה בערבית, ואלו בעברית קבל משמעות קצת אחרת.

נראה עתה מה היה נורלו של השרש ק ו ל בענין זה.

בעברית משמש קול במשמעות קול הבהת של בעלי חיים, וכך בכנענית וארמית. בערבית קאל (قال) כמו אמר בעברית. אך אין ספק בדבר, כי שמושו בעברית הוא הקדום, העקרי, כי הדרך הטבעי הוא שמתשם קול במשמע' בעברית נסתעף פעל קאל, ר"ל ח ש מ י ע קול, ולא מן פעל קאל במשמע' בערבית בענין אמירה נגזר השם קול במשמע' בעברית.

בחלשון, שבה יותר מבשאר הלשונות השמיות נשמרה הלשון השמית העתיקה גם בצורתה הקדומה וגם באוצר מליה,—היא הלשון הערבית, השרש העקרי למשג דבור הוא: כ ל ם (כל), שאר כל השרשים (جرس لنا لفظ فاه نطق لاج) משמשים לציון גונים של מושג הדבור. מהו מקור משמעות השרש „כלם“, שמסנו יכלה להסתעף משמ' הדבור? השרש הזה משמש בערב' עוד בענין אחר: פלטה—ג'רחת, (פצעהו), כך מפרשים המלונים הערביים, וקצת חכמי הלשון סברים, כי ממשג זה נסתעף משג הדבור בכלל ומשג פלטה בעברית. אך זה דחוק ורחוק מאד, ועכ"פ זה יותר מדי מלאכותי, ואי־אפשר שהאדם הראשון השתמש בגורה מלאכותית זו למשג הטבעי כל כך של הדבור.

בעברית, וכמו כן בכנענית, השרש העקרי למשג זה הוא ד ב ר , אך אין ספק, שאין זה השרש הקדום. כשם שאין אנו יודעים מקור שרש „כלם“ לדבור כך אין אנו יודעים מקור השרש „דבר“ למשג זה. החוקרים החדשים בלשונות השמיות לא מצאו שום השערה מניחת את הדעת. קצתם סברים, כי משג הדבור הסתעף ממשג של גב, אחור, הנהנה, שבשרש „דבר“, אך זו השערה רחוקה מאד, ועל

כל פנים אי-אפשר שאדם-ה' אשון השתמש במשג רחוק זה
לתרגם בו את הפעולה הטבעית הקדומה, פעולת הדבור.

אך עוד שרש אחד מ ש מ ש בעברית כמו כן במשמעות דבור
והוא : מ ל ל , בפעל, מ ל ל . בעברית שמושו זה של שרש מלל הוא
מעמי, יוחר במליצה, אבל בארמית הוא חשרש העקרי למשג הדבור.
בתרנומים המאוחרים נמצא גם חשם דבור, בפרט בענין עשרת הדברות
וביוצא בזה, אך אין ספק כי זה לקוח מעברית יחד עם עצם הענין.

זה השרש „מלל" הוא, בלי ספק, שרש קדום, שהיה מצוי כבר בלשון השמית הקדומה, כי הוא מצוי כמעט בכל הלשונות השמיות,

אעפ"י שלא בכלן הוא משמש שמוש אחד, בלשון הערבית עקר שמוש של שרש זה רחוק ממשג הדבור: מל אלשי פי אלנ'מר —

אדת'לה פיה", — ר"ל "שמהו בתוך גחלים לוחשות". ומלבד זה הוא משמש בלשון זו במשמע' תפירת בגד תפירות ארוכות. אבל: „אמללת

אלכתאב עלי אלכאתב אמלאלא—אלקתיה עליה אי קלתה לה פכתב עני, — ר"ל „אמרתי לו דבר והוא כתב כל היוצא מפי". וכבר העיר

על זה גלדקי (Nöldeke), שכאן נשמרה גם בערבית שארית
ממשג הדבור שבושרש מלל בארמית ועברית, ופרוש אמלל

הוא: הדברתי. ממש כמו dictata מן dictio. ראינו, איפוא, כי בשלש הלשונות השמיות העקריות, שאחת מהן היא הערבית, שבה

גשמרה עתיקות הלשון השמית הקדומה יותר מבשאר אחריותיה, שמש
שרש מ ל ל במשמעת דבור. זו עדות כשרה, שגם בלשון השמית

העתיקה הקדומה, היה זה שמושו של השרש מלל;
נראה נא עתה, מת היתה ראשית משטעותו של שרש זה

בלשון השמיית הקדומה, כלומר: אם מבתחילה ומעקרו הונח למושג הדבור או בתחלה שמש במשג אחר, יותר פשוט, יותר טבעי?

קצת רמז לדבר, שמשג הדבור אינו המשג העקרי של
שרש מלל יש לראות בזה, שלא בעברית ואף לא בארמית אינו

משמש במשג הדבור בקל אלא בפעל: מלל.
וכדי לתת להנחת זו יותר נדאות נבדק בשאר שמושי שרש זה

בלשונות האחיות ונראה, אם יש בתוכם שמוש יותר פשוט, יותר גופי, שממנו יכול היה להסתעף שמוש במשג הרבוי.

בלשון הארמית, שבת השורש מ ל ל הוא העקרי למשג הדבור,

לא נמצא ממנו במשמעות זולת משמעות הדבור אלא המלה „מלילא“ תרגום „מלילות“ בעברית, והמלה „מללא דנורא“, כלומר נחלים בוערות. הראשונה היא אולי שאולת מעברית, ועל „מללא דנורא“ כבר העיר לוי במלון התלמודי שלו, שהוא שמוש שאול ממשג הדבור, כמו נחלים לוחשות בעברית מן לחש.

בערבית עקר שמושו של שרש מלל הוא במשמעות נחלים לוחשות, שהוא, כמו שכבר הזכרתי בשמוש „מללא דנורא“ בארמית, שאול ממשג הדבור. ואחר־כך במשמעות מהר בהליכה. ובמשמעות תפירה ארעית, ובמשמעות שעמום, ובמשמעות הפיכה, ואין צורך להרבות דברים כדי להוכיח, שלא מאלה המושגים הסתעף משג הדבור. ואולם, בלשון העברית שרש מלל משמש בקל במשג טבעי, גופי, וחוא: תנועה של אברי הנוף. במקרא בא מלל במשמעות תנועת הרגלים: „קורץ בעיגו מולל ברנלו, מורה באצבעותיו“ (משלי ו' י"ג). והנה בעקר משמעות של הפועל מולל כאן אין מה לפקפק, כי הענין ושני חבריו שלפניו ושלאחריו מעידים עליו, שהוא תנועה בחרגלים, וכך חרגמו גם עקילם *Tréβωv*, במשמעות חכוך ברגלים ברצפת. וכך פרשו ר' יונה אבן ג'אנה: „ואהל אלתפשיר יתרגמונה פריכא“, ובעלי הפרושים מתרגמים אותו (בערבית) פריכא. וכן רש"י בחוש הלשוני הדק שלו: „ומולל ברגליו, כלומר משפשף זה על זה וכו', כלם לשון רמזים הם, זה גופל על העין וזה גופל על הרגל וזה גופל על האצבע“.

וזה השמוש של שרש „מלל“ במשמע' תנועה גם לאצבעות הידים מצוי מאד בתלמוד ומדרשים: „הכולל מלילות מערב יו"ט“ (חומשמה י"ט. א' כ'). „מלטלין עצי בשמים להניף ולהריח בהן לחולה מוללו ומריח בו“ (בב. שנה ת, טי). „המפלה את כליו מולל (הכנה שמצא) וזורק“ (בב. י"ז כ"ג). שברית ברוחה לו (לפשפש) שכל המוללו מריח בו“ (דה. נח:). — ובספרים המאוחרים: „אפילו אם מולל באצבעו הגדולה על שאר אצבעותיו“ (ריח צ"י י"ג:). — וגם בעצם ענין רמיזה באצבעות: „אינם מדברים אך מוללים באצבעותיהם ועושים איזה אות בראש או ברגל עד שיבינו מה שהם רוצים“ (ר"י הכהן בעל „עמק הענף“ בספר „מליב גבולות, כ"י ציה"ס ברגלי, בפרק „אשריקה“).

כל אלה העדיות הן יותר ממספיקות כדי לעשות את הדבר לודאות
גמורה כי שרש מ ל ל שמש בעברית בק ל במשמעות של תנועת
הרגלים וגם של אצבעות הידיים.

ועל פי ההקשר לדרכי הסתעפות המשנים זה מזה בכל הלשונות,
אי אפשר שלא נבוא לידי מסקנה זו:

(א) השרש מ ל ל, שהוא צרופ-קולות מ ב ע י ו ק ל גם לילדים,
הנה במשפחה השמית בזמן היותר קדום, למן הרגע הראשון שהתחיל
האדם הקדמון להוציא חתוך קולות לבנות בהן פעולותיו הטבעיות, —
לתנועות ידיו ורגליו בכלל וכמו כן לתנועות שהשתמש בהן לרמזים
להודיע רצונו לזולתו. שמוש קדום זה של צרופ הקולות " מ ל ל " נשמר
ביותר בעברית.

(ב) מעט מעט התרבו אצל האדם צרופי קולות לחמשנים, שהיה
ברצונו להודיע לזולתו, ודבר מבעי הוא שהתמיד לקרא גם לפעולה
זו באותו צרופ הקולות, שהשתמש בו לקרא לפטולת הודעת רצונו
לזולתו כשהיה עושה זאת רק בתנועת אבריו בלבד. וכך נעשה צרופ
הקולות "מלל" המלה העקרית למשג הסנע והמשא עם הזולת גם
ע"י צרופי ת ת ו כ י ק ו ל ו ת, כלומר חתוך הדבור האנושי.

זה השמוש העקרי בצרופי הקולות "מלל" במשג הדבור האנושי, שהיה
משתף בתחלה לכל משפחת בני-שם, נשמר בשלמותו בלשון הארמית.

(ג) אחר "דור-הפלגה", כשנפרדו בני שם לארצותם ונפגשו עם
גויים אחרים מדברים לשונות אחרות, נרמו סבות, שאין אנו יכולים
עתה לעמוד על טהותן, שקצתם התחילו להשתמש במלים אחרות לעצם
משג הדבור. אך בעברית נשמר עוד במקצת גם השמוש בהמלה
הקדומה העברית "מלל", ובערבית לא נשמר ממנה אלא שריד במשמעות
הוצאת מלים מן הפה באזני הזולת כדי שהלה יכתב על הגליון כל
מה שהוא שומע מפי המדבר אליו.

*
* *

זו היא העדות, שנשמרה בפרט בלשון העברית, כי ראשית
הלשון האנושית היתה לשון המסחרים, וממנה התפתחה מעט
מעט הלשון בחתוך הקולות.

בתחלה היה האדם הקדמון מ ל ל — ואחר כך התחיל מ ל ל —